

94(477.4):316.334.55:929 Григоренко (045)

ПЛАТМІР Ярослав Леонідович,
аспірант кафедри Історії України
Черкаського національного
Університету імені Богдана
Хмельницького,
e-mail: metsepman91@gmail.com

УКРАЇНСЬКЕ СЕЛЯНСТВО НАДДНІПРЯНЩИНИ В «АНТИНАРОДНИЦЬКИХ» УЯВЛЕННЯХ ГРИЦЬКА ГРИГОРЕНКА

Рубіж XIX – XX ст. був періодом глибоких трансформацій, що відбувалися у світогляді європейської інтелігенції – літераторів, митців, науковців. Природно, що в таких умовах тривало певне переосмислення феномену українського селянства, інтерес до якого й відповідні йому візії формувалися, як відомо, ще в добу романтизму. Одним із інтелектуалів, який спробував на зламі століть інакше поглянути на народ, почасти змінити свої колишні уявлення, була жінка Грицько Григоренко, що належала до молодшої на той час генерації письменників і представляла такі течії в літературі як реалізм з елементами імпресіонізму (модернізму). Загальний задум розвідки автор визначає саме селянською тематикою міркувань Г. Григоренко, хоча їй належить також чимало спогадів, художніх творів для дітей. Аналізуючи погляди цієї оригінальної особистості, принагідно будемо враховувати напрацювання сучасників Григоренко, студії дослідників її творчості – С. Русової, Т. Грабенко, А. Гуляка та ін. Такий комплексний підхід сприятиме творенню всебічного й ґрунтовного погляду на заявлену проблематику.

Ключові слова: інтелектуальні уявлення, інтелігенція, селянство, модернізація.

Постановка проблеми. Сформована внаслідок модернізації суспільства, що особливо пришвидшилася з другої половини XIX ст., інтелігенція підросійської (Наддніпрянської) України пройшла хронологічно короткий, але достатньо інтенсивний за своїми змінами шлях від романтичних течій до реалізму. Власне інтелігенція була основним творцем тогочасного урбанізованого суспільно-політичного життя, що для статусу бездержавного (у розумінні національної державності, історично притаманній епосі модерності) народу виглядало цілком логічно, десь навіть передбачувано. Синхронно відбулася повільна, але невпинна руйнація традиційного аграрного суспільства, що сукупно створювало передумови для започаткування нового сприйняття селян, їхньої культури, насамперед побутової (етнографічної).

Із когорти майстрів пера кінця XIX – початку XX ст., причетних до творення нової візії селянства, варто виокремити жінку, що мала чоловічий псевдонім Грицько Григоренко. Її справжнє ім'я – Олександра Судовщикова-Косач. Виходець із родини педагога, вона стала тим представником відносно ще нечисленних інтелектуальних кіл, котрі ґрунтовно цікавилися долею селянської спільноти. Тож не дивно, що й сюжети для своїх художніх творів брала з власних спостережень на Полтавщині, у регіоні, який у багатьох відношеннях був уособленням тогочасного українського аграрного світу як такого. При цьому селян показала зовсім із іншого, ніж це було прийнято раніше, боку – без притаманного романтикам звеличення й «прикрашеної» міфологізації.

Мета. У статті запропоновано концепт Грицька Григоренка, цієї представниці української інтелігенції Наддніпрянщини кінця XIX – початку XX ст., який присвячено місцевому (українському) селянству; беручи ширше, автор прагне показати українське село з суб'єктивного погляду письменниці в контексті еволюції її уявлень та інтерпретаційних практик. Зважаючи на ту обставину, що погляди на селянство Г. Григоренка ґрунтовно ще не досліджувалися й історіографічні студії відсутні, принагідно спробуємо детальніше опрацювати заявлену проблему, використавши художні описи селянства у творчості Г. Григоренка як досвід залучення їх у якості історичного джерела.

Виклад основного матеріалу. Дослідженням творчості Г. Григоренка, у якій провідне місце належить селянству, його представникам (виведеним уявою образами), займалися такі відомі діячі як С. Русова, А. Гуляк, А. Погрібний та ін. Знайомство з їхнім доробком покликано дати ґрунт для загального розуміння суспільних реалій, у яких жила, творила, формувала своє бачення селянської маси інтелігентка, а також, власне, мотиви її підвищеної небайдужості до народу.

Так, у праці «Наші визначні жінки...» Софія Русова (1856–1940) зазначала: «Під псевдонімом «Грицько Григоренко» виступала в українській літературі в кінці XIX і початку XX ст. Олександра Косачева – письменниця немалого талану, з оригінальним, чисто песимістичним освітленням народного життя. Серед народників тої епохи вона виділяється своїм правдивим, реальним малюнком народного життя, без його ідеалізації. Але читаючи сумні оповідання Грицька Григоренка, ви відчуваєте, як йому болить та жорстока правда, що її він малює, від якої не дозволяє собі на крок відійти і яку він так хотів би розвіяти ясним промінням ласки й освіти. Ця скромна в своєму житті письменниця виступає в нашій літературі, як визначна сила» [1].

Далі С. Русова навела сторінки з біографії письменниці, у яких було простежено обставини її «закономірного» інтересу до селян, їхнього життя. З-поміж інших такі. У 1890-х рр. Олександра поселилася зі своєю матір'ю на одному з полтавських хуторів. Там почалося її безпосереднє «обсервування народних типів і народного життя», котре, утім, досить швидко перервалося. Дівчина вийшла заміж за сина Олени Пчілки – Михайла (Косача) й поїхала з ним в Дерпт, де її чоловік продовжував навчання в університеті. Після закінчення вишу він залишився працювати на фізико-математичному факультеті. У той період життя молодого подружжя побачила світ перша збірка народних оповідань Грицька Григоренка «Наші люди на селі». Крім іншого, ця подія означала, що попри перебування в тогочасній Естонії, письменниця залишалася відданою тим враженням, які вона вивнесла з української дійсності.

С. Русова зазначала, що перші оповідання письменниці не були ласкаво зустрінуті українською критикою, яка більше вже була орієнтована на модерні тенденції. Так, достатньо гостро проти відчутного в оповіданнях песимізму виступив авторитетний Б. Грінченко. Він дорікав авторці за нібито надмірну зневіру, безнадію, похмурість, доводячи, що насправді не все на селі було таким приреченим. До цих критичних міркувань долучився ще один знаний інтелектуал С. Єфремов. Він зазначав: Григоренко сказала «не всю правду», адже показала лише «темні фарби народного життя» [1]. Щоправда, знайшов за що й похвалити письменницю, оскільки виявив у її текстах цікавий матеріал для характеристики психології сучасника-селянина, особливо – селянки.

Підсумовуючи ці та деякі інші оцінні погляди на творчість Григоренка, Русова поділила її твори на дві групи – на оповідання етнографічно-побутові, у яких було змальовано тогочасне село, що перебувало ніби на економічному і моральному роздоріжжі, водночас (менша частина) – на оповідання з життя української інтелігенції, у яких репрезентовано модерні впливи (психологічний індивідуалізм) та незбориме шукання в житті краси.

Головна ідейна сила Григоренка, згідно з інтерпретацією Русової, – психологія людей села. Земля і праця коло неї були «наповнені» життєвими злиднями, темрявою, моральним занепадом. Усе разом доводило людей до розпуки, божевілля, нерідко до взаємної ненависті. Матері, бувало, кляли дітей, сини обманювали батьків, у родинах «одні одних поїдом поїдали» [1]. На цьому тлі з'являлися ледве помітні вогники надії: «І рвалася якась молода жінка до волі, раділа всяким шляхам визволитися з тих цупких обіймів понадсильної праці, невідрадної жорстокості» [1]. Проте в цілому на селі панувала приреченість, безвихідь. Словами героїні оповідання «Хівря язиката» загальний стан справ виглядав так: «Понаводять тих дітей, аж світ для них малий стане, а хліба не напахують так, щоб кожній дитині хоч по шматочку кожний день впало; стіни в хаті не розіпнуть, щоб кожному свій куточок був, тісно, гидко, сварка, бійка, вбого, а живуть! Як би не вмирили ті діти, той світ для них малий здався; тепер на душу іншому пів-аршина випадає, а тоді вже що було б?» [3, 108]. Отже, описуючи селян «без прикрас», авторка уявляла та показувала їх знедоленими, злими, але наштовхувала на висновки, що це все ненавмисно і виною всьому злидні та моральний занепад.

Для того, аби в художніх образах письменниці краще уявити історичні типи селян, цікавою є думка Анатолія Погрібного (1942–2007). У своїй книзі «Поклик дужого чину...» він докладно простежив життя та творчість Грицька Григоренка. Торкаючись часів, коли вона вперше стала відомою широкому колу громадськості, Погрібний підтримав думку І. Франка про прихильність до творчості цього колишнього «дебютанта письменства». Відомо, що в статті «Українська література за 1899 рік» Каменяр зауважував: «З глибоким знанням і гостротою зображує сільське життя на Україні письменниця, яка підписувалася псевдонімом «Грицько Григоренко» [2, 496].

Отже, наш інтерес до постаті Г. Григоренка додатково мотивований тим, що міркування цієї інтелігентки не проходили повз увагу відомих людей, а це означає, що її погляди відбивали вагомий зріз тогочасного розуміння інтелектуалами народу, його життя. А. Погрібний зазначив, що в перший випуск збірки «Наші люди на селі» було зумисно полемічно закладено явний «елемент шоку», розрахований на реципієнтів певної соціально-економічної та політичної орієнтації. Уже пізніше стане зрозуміло, що авторка не лише сперечалася зі своїми опонентами в «обхідний» спосіб – вона прагнула їх вразити, у чомусь навіть над ними позбиткуватися. Прочитавши оповідання, що відкриває збірку, можна зрозуміти, чому так критикували Григоренку за її позицію прихильники народницько-позитивістського спрямування літератури (розуміння реалій життя): вона, мовляв, спотворено зображувала селян, не знаходила в них нічого світлого, нарочито згущувала фарби [2, 497].

Погрібний вказував, що доказів для таких висновків не бракувало. Ось і оповідання «Сватання»... Уже з перших рядків твору дізнаємося, що його героїня, баба Сикліта, часто сиділа на холодній печі не тому, що не мала чим протопити в хаті, а виключно через лінощі, небажання щось робити. «Холодно, – дума Сикліта, витопить би, та нехай! Нехай Маруся прийде, то й витопить і страву зварить, а то ще по холоді ходитиму, та пак і топлива нема доброго... хіба кізяком, дак сирий, – не хочеться рук уробити», то ж і вирішила – «Нехай!», натягаючи при цьому на себе «щось дране, якесь манур'я, чи то спідницю, чи то хустку, і знов сидить на печі, підобгавши під себе свої сині від холоду ноги...» [3, 29].

Згідно з міркуваннями А. Погрібного, незвичайність цього змалювання полягала в тому, що здійснене воно було без тіні авторського співчуття. Навпаки – до однієї з відворотних рис селянки невдовзі додалися й інші: вона виявилася лайливою, її вислови «прокляте зілля» або «волоцюга» на адресу голодних дітей – найделікатніші; жорстока, бо нарікає на Бога за те, що під час епідемії дифтериту не забрав до себе хоч когось із її дітей: «Вже як я бога милосердно молила-просила, щоб прибрав хоч двох з моїх сиріт... Ні! А по хатах було по п'ятеро, по шестеро разом душило. Не дав бог, – усі живі...! І за що це мене Господь покарав, що я така нещаслива?» [3, 30]; виправдовує крадіжки («не вкрати – не мати»), лицемірна. Та особливо прикметним було те, що з подібними вадами письменниця показала і її дітей. Дочка Маруся, що виходить заміж за вдівця, «робити не любила: ще шити собі сорочки, то так, а вже прясти або на жнивах, то ні, нудота!» [3, 38]; син Іванька – брехливий («й сам не знав, де в нього тая брехня бралася») і злодійкуватий; призвичаювалася до побрехеньок і найменша Софійка. З аналогічними акцентами характерологічних вад було зображено й решту, так би мовити, «типових» персонажів. Отак, наречений Василь Мітла обдурих Марусю щодо кількості своїх дітей і вже на весіллі «так наюжився, що мало молоду не побив»; його батько розраджує Сикліту, яка під час сватання виявила той обман: «Ця дитина... теє... вона все одно, що павучок маленький..., її скоро й не буде: таке маленьке та худеньке, сухеньке, дак воно теє..., не забариться й умерти, то чого ж ви клопочетесь, свахо моя?» [3, 41].

Спостерігаючи у творах Григоренка моральний і культурний занепад селян кінця ХІХ – початку ХХ ст., можемо констатувати факт, що герої її оповідань виправдовують соціальне зло (крадіжки, обман і т. д.) у зв'язку зі складною економічною ситуацією, невідворотним обезземеленням, низьким рівнем добробуту, також недосконалістю прийнятих рішень царських урядовців, котрі були людьми зацікавленими.

Якщо в оповіданні «Сватання» наголошено на явищах деморалізації селянства, то в наступному творі («Ось яка «сторія»), на думку А. Погрібного, акцент зроблено на соціальній нерівності та несправедливості, що в реальному житті нерідко розділяла навіть кровних родичів [2, 498]. Був, щоправда, у цьому оповіданні й персонаж, котрий авторка змалювала з певним до нього співчуттям, – старий Микита Бугай. Але, очевидно, пояснювати цей унікум варто було б тим, що цей селянин – релікт від уже колишньої епохи; для братоненависних порядків і манер нового часу він явно не підходив.

Наочним проявом нових порядків була затята боротьба, що її вели Микитин син Микола та його дружина Онилька – за переділ батькового городу на свою користь: мовляв, навіщо частка городу другому синові Іванові, коли разом зі своїми дочками він і так промишляє старцюванням? Погрібний зауважив, що згідно з авторською концепцією, деморалізаційні наслідки від соціальної несправедливості згубно позначалися як на тих, хто був «хазяїном на всю губу» (як Микола), й отже, усе «викручував так, щоб більше та більше

придбати, і все йому мало» [3, 49], так і на тих, котрі доходили до крайнього зубожіння. Миколин брат Іван, приміром, був зображений «лінивим та таким, що страх!» – настільки, що в нього руки опускалися «від бідарства». У творі наголошено, що спершу він розривався від жалощів, дивлячись на свою дочку-каліку, пізніше, запримітивши, що завдяки їй щедріше збирається милостиня, «вже й не хотів, щоб вона була зовсім здорова, бо прийшлося би тоді тяжко робити, а так – то всяке на каліцтво подасть, ось і проживуть як-небудь!» [3, 59]. Персонажі «Ось якої «сторії» не розминалися з крадіжками, нерідко раділи чужій біді. Бувало, що навіть діти цим грішили. А ще повсякчасно лялися, вживали перейняту колись своїми предками від росіян ненормативну лексику. Соціальна нерівність навіть серед рідних призводила до морального занепаду, певної деградації, злочинів, лінощів та використання фізичних вад, як можливості отримати певні блага.

Погрібний зазначав, що авторка не відмовлялася від логіки «писати страшно», що була наскрізною ознакою всієї її творчості. Та й у інших оповіданнях не давала підстав для двозначного розуміння власної позиції. Так, в оповіданні «Старий-молодий» письменниця змалювала образ життєрадісної, доброї та поетичної людини – селянина Грицька Зануди, котрий до старості прожив в ілюзії, що він усе ще молодий. Одружившись удруге з багатодітною вдовою, він перетворив свій дім на пекло для власної і синові сімей.

На відміну від інших творів, де зображено селянок, котрі втратили навіть материнські почуття, в оповіданні «Доля» увагу звернено на самозречену любов героїні до своїх дітей, які завдають їй лише прикрощів. В оповіданні «Батько», добрий та працьовитий старий Мирон, буквально розривався між дітьми, аби лише було у їхніх сім'ях краще життя, подумки прийшов до висновку, що лайливість та грубощі селян зумовлені життєвою скрутою: «Не можна при нашому житті не битись і не ляцись: всякий лихим робиться, бо того нема, теє треба, то коняка здохла, то жито не вродило!» [3, 223].

У тому, що в Г. Григоренка були охарактеризовані справді різні люди, переконують й інші художні сюжети. Такі, приміром, як персонажі з оповідання «Хто кого?» – брати Опанас і Захар Малютенки, що боролись за право опікуватися племінницею Якилиною, у якої по смерті батька залишилося дві десятини землі та хата з городом. Захар хитрий, збагачувався завдяки своїй спритності, умінню обманути кожную нову людину, де треба «і підмастити, і підвести, і під'їхати... що ніхто про ти нього не встоїть», він «мигтів, як шкло на сонці, ріжним цвітом, бо не був однаковим, а все ріжний з ріжним людом» [3, 157]. З різними людьми він розмовляв та поводився по-різному – «...з одним говорив гордовито, коли той що-небудь його просив, з іншим говорив солоденько, кланявся йому, коли той йому що приказував, з гулякою пив горілку, зі скупим сам був скупим, у щирого все виманював та випрохував» [3, 155]. Типовим також виявився образ здирника Опанаса. Одружившись з багатою, Опанас позичав гроші під проценти і з цього розбагатів: «Опанас щитав і сам, що гроші не дурниця: з грошима все можна, а без грошей – нічого; він думав, що за гроші тільки батька рідного не купиш, та й то – хто його знає, а що дітей можна купити, дак так!» [3, 162]. Стає зрозумілим, що обидва брати втратили людську гідність, поставивши за мету збагатитись.

В оповіданні «Самі собі» зображено образ селянина-багатія Турпака. Разом із дружиною вони жадібно нагромаджували гроші. Турпак був настільки відлюдькуватим та самостійним, що навіть занапастив життя своїй дочці, утішався з того, що та пішла з дому. «Стоокій», як його прозвали селяни, радів, що вони з дружиною «...зостались знов самі собі: так тихо стало у них та ловко» [3, 275].

Оповідання «Ніяк не вмере» особливо колоритне своїм задумом. У ньому Григоренко акцентувала увагу на традиційній для села ваді: патріархальності селян, яка в умовах зіткнення з модерними практиками соціального поведіння набувала ознак тупості, затурканості, примітивності й навіть ледарства, негатив яких особливо видимо поставав на тлі випадків недоброго ставлення один до одного. Принагідно авторка звернула увагу на самобутню селянську філософію буття – на прикладі старої Кононихи, котра трималася за життя, як «борона за траву», досить добре зобразила архаїчні уявлення на проблему життя та смерті. Водночас в оповіданні «Вона «грамотна», Григоренко хоч і показала розвинену сільську дівчину, котра вміла читати, любила поезію, увагу, все ж, було звернено на «негатив»: на те, з якими насмішками і глузуванням сприймали селяни Оксану Короленко («Куди бабі наука? Її діло діти, а не що! От нізачо не оженив би свого парубка і з

такою «книжкою») [3, 337], на їх переконання, що якщо навчено дівчину грамоті, значить, «її спорчено».

На думку Погрібного, у тому, що увага письменниці постійно була прикута до процесів, які відбивали й характеризували життя народу, свідчить також сюжет оповідання «Смерди». Його персонажі – пролетаризовані селяни, котрі намарне шукали щастя в місті [2, 504]. В наступному оповіданні «Чи по правді?» Г. Григоренко намагалась охарактеризувати революційні події 1905–1907 рр. Увага у творі концентрувалась навколо вимушеності протесту людей проти експлуатації, що засвідчувало добру обізнаність письменниці з суспільними реаліями початку ХХ століття.

Дослідник творчості Г. Григоренка – Анатолій Гуляк (1961), у книзі «Володимир Винниченко. Грицько Григоренко: штрихи до портретів», зазначав, що враження від творів авторки лишилися неоднозначними. Письменницю звинувачували в хворобливому інтересі до моральної деградації селян, у песимістичному погляді на сільських людей, навіть у зневазі до них. Справді-бо, коли більшість українських письменників повсякчас нагадувала і стверджувала, що тільки в народі можна було знайти безконечний зміст буття, високу мораль і поезію почуттів, то Г. Григоренко говорила про грубий майновий матеріалізм, що панував «над народом». Тобто авторка не підтримувала «народницьку» течію в умовах ствердження ідей реалізму й модернізму, уряди-годи її погляди були радикально протилежними, що все ж не означало байдужості до долі українського селянства [4, 134].

У статті «3 безодні народного горя (Штрихи до портрета Грицька Григоренка)» А. Гуляк підсумував, що майже всі оповідання авторки розкривають тему безрадісної долі сільської бідноти. Малоземелля і безземелля, наймитство, сирітство, бездоріжжя і соціальна безвихідь – ось основне коло проблем, що цікавили письменницю. Добре знаючи селянський побут, розуміючи психологію «мужика», Григоренко спостерігала й змальовувала без прикрас картини народного горя. Герої її творів були звичайнісінькими людьми. Зображуючи їх життя на тлі щоденного побуту назагал традиційного села, письменниця намагалася нічого не прикрашати. Причини морального занепаду селян вбачала в соціальній приниженості, злиднях, неписьменності. Водночас зуміла показати, як нові економічні відносини, які проникали в село непомітно (неосмислено) для його мешканців, призводили до ще більшого зубожіння одних і збагачення других. Дуже часто безпорадними в таких умовах виявлялися не лише окремі індивіди, а й усі громади. Отже, письменниця, як творча особистість, десь краще розуміла «нерв» сучасної їй історії за багатьох політиків, ідеологів, науковців-гуманітаріїв [5, 74–75].

В 1880–1890-х рр. проблема переселення українських селян набувала великої гостроти. Уряд Російської імперії вбачав у еміграції дієвий засіб для вирішення аграрного питання. Остерігаючись виступів голодуючих і безземельних селян, влада заохочувала переселення до Сибіру, Казахстану, Далекого Сходу і Середньої Азії. Але, проголосивши на словах допомогу переселенцям, вона перетворила цей процес в знущання над людьми, не надавши їм жодної допомоги на нових необхідних територіях.

Саме темі переселення селян в окраїнні райони імперії присвячене оповідання Грицько Григоренко «Переселенці (3 дому і додому)». Дослідниця творчості письменниці Т. Грабенко у своїй статті «Художній тип селянина в оповіданні Грицька Григоренко «Переселенці (3 дому і додому)» відмічає, що «в оповіданні мовою художніх образів і картин розкрито соціально-економічні причини переселенського руху, що став однією з болючих ран поневоленої царизмом України» [6, 160]. На думку Т. Грабенко, Г. Григоренко у творі якби виділила чотири найважливіші причини селянської еміграції і, відповідно, поділила селян, які переселялись до Сибіру, на чотири типи, а саме: «знедолені селяни, які гибли в злиднях, не бачачи просвітку у своєму житті»; ті, які жили у достатку, але хотіли ще більше збагатитись; селяни-багатії, у яких було багато грошей, та не було на що їх витратити, їхали з бажанням побачити світ та селяни, яким було все одно, де жити, і «вони, як тріска за водою, ішли за другими» [3, 288].

До першого типу селян письменниця віднесла головного героя оповідання Гната Соболєнка, безземельного багатодітного батька, гарного господаря, працювиту людину. Вбоге існування настільки набридло Гнату, що він вирішує ризикнути і йти шукати кращої долі в холодному Сибіру, у Томській губернії, аби знайти своїм дітям землю і врятувати їх від поневірянь у наймах, яких зазнав і сам: «Що ж, справді, невже без землі отут і пропадати?»

Невже мої два хлопці будуть, як і я, на чужій ниві, в чужій хаті сидіти або купований хліб їсти, а чи будуть по чужих людях за кусок хліба тинятись? Е, ні, не хочу я цього! Треба собі десь місця шукати, треба кудись іти світ за очі, іти й іти! Вже ж повинен десь і для моїх синів наділ бути, повинна бути вільна земля – там, у Томській. Скільки ж людей тепер туди збирається! Є там землі багато, – на всіх стане!» [3, 287].

Та не знайшов Гнат Соболєнко, як і більшість обездолених селян, щастя на чужині. Там чекали на нього ще більші злидні: проживання у землянці, неродюча земля, обмаль харчів, холодний клімат, хвороби і смерть дітей («жили вони, як в острозі, як вовки в лісі...») [3, 305]. Усе це змусило Гната повернутися додому і бідувати ще більше, бо за той час хату його продали – доводилося мешкати в чужій, орендуючи на не вигідних умовах землю. Урешті-решт, бажання поліпшити власний добробут у такий радикальний спосіб призвело до ще гірших умов проживання. Ця картина з поверненням селянина на батьківщину репрезентувала сувору сільську дійсність того часу.

Висновки. Отже, своєю літературною творчістю Г. Григоренко репрезентувала якісно новий (можливо, на перший погляд, і не такий радикальний) погляд на селянство. Вступаючи в інтелектуальний двобій із прихильниками народницько-позитивістського розуміння реалій сільського життя, вона показала селянський світ Наддніпрянщини без популярних раніше романтичних прикрас і міфів, без сентиментального авторського співчуття. Інколи письменниця заходила настільки далеко, що ставало видно немилосердя, грубість, лінивість, схильність до крадіжок, навіть жорстокість пересічних сільських людей. Сукупно картина поставала так, що селяни були не лише жертвами, як їх частіше всього прийнято було зображувати, а й почасти самі виявилися причетними до тих негараздів, які спіткали їх на зламі століть.

Список використаних джерел та літератури

1. Русова С. Наші визначні жінки. Літературні характеристики-силуети / Софія Русова. – Вінніпег, 1945. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://diasporiana.org.ua>
2. Погрібний А. Поклик дужого чину : Статті. Портрети. Силуети. Наближення. Публіцистика / Анатолій Погрібний, вступ. слово В. Г. Дончика та П. П. Кононенка. – К. : Просвіта, 2009. – 680 с.
3. Григоренко Г. Вибрані твори / Грицько Григоренко. – К. : Держ. вид-во худ. літ-ри, 1959. – 494 с.
4. Винниченко В. Грицько Григоренко : штрихи до портретів / О. Гнідан та ін. – К. : Виш. шк., 1995. – 223 с.
5. Гуляк А. З безодні народного горя (Штрихи до портрета Грицька Григоренка) / Анатолій Гуляк // Укр. мова і література в школі. – К., 1990. – № 6. – С. 72–77.
6. Грабенко Т. Художній тип селянина в оповіданні Грицька Григоренка «Переселенці (З дому і додому)» / Тетяна Грабенко // Літературознавчі обрії. Праці молодих вчених. – К. : Ін-т літ-ри ім. Т.Г. Шевченка НАН України, 2010. – Вип. 17. – С. 159–162.

References

1. Rusova, S. (1945) *Our outstanding women. Literary characteristics-silhouettes*. Winnipeg. Retrieved from <http://diasporiana.org.ua> (in Ukr.)
2. Pohribnyi, A. (2009) *Call of a strong rank: Articles. Portraits. Silhouettes. Approximation. Journalism*. Kyiv: Enlightenment (in Ukr.)
3. Hryhorenko, H. (1959) *Selected works*. Kyiv: State Publishing House of Fiction (in Ukr.)
4. Hnidan O. (Ed) (1995) *Volodymyr Vynnychenko, Hrytsko Hryhorenko: strokes to portraits*. Kyiv. (in Ukr.)
5. Hulyak, A. (1990) From the abyss of the people's grief (Strokes to the portrait Gritskaya Grigorenko). *Ukr. mova i literatura v shkoli (Ukr. language and literature in school)*, 6, 72–77 (in Ukr.)
6. Hrabenko, T. (2010) *Artistic type of peasant in the story of Hrytsko Hryhorenko «Immigrants (From home to home)»*. *Literaturoznavchi obrii. Praci volodyh vchenyh (Literary horizons. Works of young scientists)*, 17, 159–162 (in Ukr.)

PLATMIR Yaroslav, Postgraduate student, Department of History of Ukraine, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,
e-mail: metsepman91@gmail.com

«ANTI-POPULAR» VIEW OF HRYTSKO HRYHORENKO ON UKRAINIAN PEASANTRY FROM NADDNIPRYANSHCHYNA REGION

Abstract. Introduction. *The outlook of European intelligentsia represented by litterateurs, artists, researchers, has shifted dramatically at the turn of the XIX–XX centuries. Naturally, these circumstances caused certain rethinking of the understanding of the phenomenon of the Ukrainian peasantry by the intellectuals of Naddnipyrianshchyna region who started to pay their attention intensively to this issue no later than during romanticism period.*

One of those who tried to see people differently and partly change the previous view was Hrytsko Hryhorenko, a female representative of intelligentsia. By then, she belonged to a new generation of

writers and presented such literature trends as realism with the elements of impressionism (modernism).

Purpose. The main idea of the author's research was determined by exploration of H. Hryhorenko's thoughts on peasant subject despite the fact that there are many memoir works and children's fiction that also belong to her. While analyzing points of view of this extraordinary personality, ideas of Hryhorenko's contemporaries, the members of research studio of her legacy were also taken into account – among them are S. Rusova, T. Hrabenko, A. Huliak and others. Such complex approach will allow creating comprehensive and detailed analysis of the subject declared above.

Results. It is worth to admit that researchers of Hrytsko Hryhorenko's works repeatedly emphasized on the finding of absolutely new author's concepts of the Ukrainian peasantry of Naddnipyrianshchyna. Quite often they called them as «anti-popular». Hryhorenko described «our villagers» in an unusual way, different from what it was accepted at the time of romanticism psychology. As a personality who worked at the turn of centuries, she did not renounce to describe imperfections and even crimes of peasants, showing «free of corvee» life.

Conclusion. In this article you will find analysis of such works of H. Hryhorenko as «Khivrya sharp-tongued», «She is competent», «Migrants (From home to home)», «Marriage proposal», «Old-young»), a representation of the new author's interpretation of the Ukrainian peasantry of Naddnipyrianshchyna, her new attitude towards rural people, often quite critical, sometimes indeed anti-popular; but in no way anti-national. Works of Hryhorenko contained the original vision of the state of affairs on the threshold and during revolutionary events of 1905, they testified new tendencies within the intellectuals' views on village life, that soon will disappear under the rule of bolshevist policy.

Key words: intellectual presentation, intelligentsia, peasantry, modernization.

Одержано редакцією 8.11.2017
Прийнято до публікації 30.11.2017

УДК 94(470+571)«1905/1907»(092) Шестаков

ФАРЕНІЙ Ігор Анатолійович,
доктор історичних наук, професор
кафедри археології та спеціальних
галузей історичної науки
Черкаського національного
університету імені Богдана
Хмельницького,
e-mail: fareniy_igor@ukr.net

КОНЦЕПЦІЯ «СЕЛЯНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1905–1907 РОКІВ»

А. В. ШЕСТАКОВА

Представлена стаття порушує тему формування теорії селянської революції, і розкриває зміст наукової концепції селянської революції 1905-1907 року, розроблену Андрієм Шестаковим. А.В. Шестаков розглядав селянську революцію як самостійне соціальне явища періоду 1905-1907 років. Її епіцентром була Україна. Метою селянської революції було оволодіння землею поміщиків. Організаційною силою революційного руху виступали сходи мешканців сіл, на яких селяни приймали рішення щодо своєї політичної поведінки. Селянська революція не змогла досягти своєї мети. Однак, результатами революції стали розпродаж поміщиками своїх земель та купівля її селянами, підвищення заробітної плати у сільському господарстві, впровадження урядом програми переселення селян на вільні землі, зростання політичної свідомості селянства. Концепція Шестакова, створена в 1920-х рр., схожа з концепцією «Великої селянської революції 1902-1922 років» В.П. Данилова, яка в сучасну епоху представлена як «нове знання». Така ситуація засвідчує відповідність теоретичної спадщини А.В. Шестакова нинішньому рівню наукового знання.

Ключові слова: селянство, селянська революція, аграрна революція, А.В. Шестаков, В.П. Данилов.

Постановка проблеми та аналіз досліджень і публікацій. Революція 1905-1907 років, у порівнянні з подіями 1917-го, традиційно знаходиться, так би мовити, у тіні наукової і загалом суспільної уваги. Поза увагою сучасного інтелектуального простору залишається й незвична її інтерпретація, залишена відомим істориком 1920-х – 1930-х років Андрієм Васильовичем Шестаковим, і відображена у понятті «Селянська революція 1905-1907 років». Історіографи відзначають, що А.В. Шестаков присвячував себе в основному досл-